

جمهوری اسلامی ایران
مدیریت حوزه علمیه استان قم
رساله علمی سطح ۳

بررسی حکم فقهی ارشاد جاهل

راهنما: حجت الاسلام و المسلمین نیازی (زیدعزه)

مشاور: حجت الاسلام و المسلمین بهرمن (زیدعزه)

محقق: محمدرضا امینی

زمستان ۹۵

تقدیم نامه

این اثر قرآنی روائی را تقدیم می‌کنم به:

-پیشگاه کامل‌ترین آفریده جهان هستی، حضرت محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و آله) که پیام و حیانی‌اش حیات‌بخش جان همه کمال‌خواهان و سعادت‌جویان است.
-آستان شکوهمند عترت و دودمان پاک و معصوم نبوی (علیهم السلام)، به ویژه کامل‌ترین وصی آسمان ولایت و رهبری، امام عارفان و امیرمؤمنان و والاترین انسان و حجت الاهی در عصر کنونی، حضرت بقیه الله الاعظم (عج) که جهان به یمن وجودش پابرجاست و شراره‌های عشق و خاطره‌اش در لوح جان منتظران عدالتش افروخته است.

سپاس نامه

وظیفه خود می دانم از اساتید خودم که در این پایان نامه اینجانب را یاری فرمودند و با راهنمایی خودشان، راه را برای تحقیق بیشتر و محتوای غنی تر فراهم نمودند، تشکر کنم از باب اینکه امام رضا علیه السلام فرمود: «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمُنْعِمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ»^۱

به ویژه از:

استاد بزرگوار راهنما: جناب حجت الاسلام والمسلمین نیازی

استاد محترم مشاور: جناب حجت الاسلام و المسلمین بهرمن

و استاد محترم: حجه الاسلام و المسلمین اوجی که با راهنمایی های خودشان بنده را یاری فرمودند.

ضمن آرزوی سلامتی و موفقیت برای آن عزیزان، دوام و مزید توفیق آن بزرگواران را نیز، از خدای مَنان مسئلت دارم. امیدوارم که خدای سبحان زحمات همه عزیزان را در درگاه خویش قبول و به همه آنها اجر و پاداش جزیل عنایت فرماید.

^۱. عیون اخبار الرضا(علیه السلام)، ج ۲، ص ۲۴.

چکیده

این پایان نامه از یک مقدمه و چهار بخش تشکیل شده است
 مقدمه مشتمل بر بحث و ضرورت طرح این مسئله و اهداف و پیشینه آن می باشد .
 در بخش اول با توجه به آیات و روایات ، معنای لغوی و اصطلاحی ارشاد
 جاهل ، جاهل قاصرو مقصر ، جهل بسیط و مرکب توضیح داده شده و فرق ارشاد جاهل با
 امر به معروف به طور مختصر بیان شده است .
 بخش دوم ادله عام ارشاد جاهل که در قرآن کریم شامل آیات ارسال رسل ،
 آیه نفر ، آیه سوال ، کتمان ، دعوت به خیر ، مطرح شده است و در روایات شامل ادله
 وجوب تبلیغ احکام ، حق واجب مومن بر مومن ، نصیحت مومن ، حرمت کتمان علم ،
 اخذ میثاق علم بر علماء و روایات کفالت ایتم آل محمد صلی الله علیه و آله است
 در بخش ادله خاص ارشاد جاهل شامل وظایف علماء ، وظایف خانواده ،
 وظیفه جلوگیری از خطر نسبت به مومنین مثل اینکه نزدیک است مومن در دام افراد فاسق
 دروغگو و موارد متفرقه دیگر مثل اخذ اجرت در واجبات و وجوب دعوت کفار قبل از نبرد
 است .
 در بخش چهارم گستره ارشاد جاهل در اعتقادات و اخلاقیات و احکام و مسائل
 سیاسی و موضوعات مطرح می شود .
 و در خاتمه دو مطلب شامل اختصاص ارشاد جاهل به احکام و کفائی بودن
 ارشاد جاهل مطرح می شود .

فهرست مطالب

۱۰	بخش اول: مفاهیم و کلیات
۱۱	فصل اول : مفاهیم
۱۱	معنای لغوی و اصطلاحی ارشاد جاهل
۱۱	کلمه رشد در کتب لغت .
۱۳	کلمه جهل در کتب لغت
۱۵	جاهل
۱۵	جاهل قاصر
۱۶	جاهل مقصر
۱۶	جهل بسیط
۱۷	جهل مرکب
۱۸	فصل دوم : کلیات
۱۸	الف - ارشاد جاهل ضرورت فقه شیعه
۲۰	ب - فرق بین ارشاد جاهل و امر به معروف
۲۲	بخش دوم: ارشاد جاهل
۲۲	وظیفه علماء
۲۳	فصل اول : وظیفه علماء ، وظیفه انبیاء
۲۴	۱-وظیفه بیان دین الهی

- ۲۵ ..... ۲- احتجاج
- ۲۶ ..... الف - آیات و روایات فضیلت احتجاج
- ۲۸ ..... ب - احتجاجات ائمه علیهم السلام
- ۳۳ ..... استدلال یحیی بن یعمر در برابر حجاج لعنه الله علیه
- ۳۴ ..... ج - دستور به جدال احسن
- ۳۶ ..... د - انذار
- ۳۷ ..... ه - وظیفه سیاسی اجتماعی
- ۴۲ ..... منافقین و انکار خلافت
- ۴۳ ..... مسائل اجتماعی اسلام در کلام مرحوم امام (ره)
- ۴۵ ..... **فصل دوم: جلوگیری از اندراس**
- ۴۷ ..... فصل دوم: ادله و وجوب ارشاد
- ۴۷ ..... دوم: آیه نفر
- ۴۸ ..... سوم - آیه دعوت به خیر
- ۴۸ ..... مراد از خیر چیست؟
- ۴۹ ..... پنجم - آیات کتمان
- ۵۱ ..... ج - روایات حرمت کتمان علم
- ۵۲ ..... کلام مرحوم قاضی نعمان مغربی
- ۵۳ ..... ب - : وجوب افتاء
- ۵۳ ..... ج - بیان خطاء در فتوی
- ۵۴ ..... ه - خطر و ضرر بدعت
- ۵۸ ..... **فصل سوم: مویذات ادله ارشاد**
- ۵۸ ..... الف - اخذ میثاق بذل علم بر علماء
- ۵۹ ..... نامه امام سجاد علیه السلام به محمد بن مسلم زُهری

۶۰	..... نامه امام باقر علیه السلام به سعد الخیر
۶۱	..... فرمایش امیرالمومنین علی علیه السلام در نهج البلاغه :
۶۴	..... فصل اول : آموزش خانواده
۶۹	..... دوّم: روایات
۷۱	..... سوّم: ادله دیگر
۷۳	..... فصل دوم : دفع ضرر از دیگران
۷۳	..... الف- مغتاب منشا فساد
۷۹	..... ب- خطر ادعای نسب کاذب
۷۹	..... ج - نصیح مستشیر
۸۱	..... د- خطر شهادت دروغ
۸۱	..... ب : وجوب دعوت کفار به اسلام قبل از نبرد
۸۳	..... فصل چهارم : مویذات ادله ارشاد
۸۳	..... ب - ارشاد ، حق مومن بر مومن
۸۳	..... ج- روایات نصیحت (خیر خواهی) برای مومنین
۸۵	..... خاتمه :
۸۵	..... فصل اول : وجوب ارشاد در احکام یا موضوعات ؟
۸۷	..... استثناء امور مهم
۸۸	..... بیان مرحوم شیخ انصاری (ره) در جای دیگری از فقه
۹۱	..... فصل دوم : کفائی بودن وجوب ارشاد جاهل
۹۴	..... فهرست منابع و مأخذ (به ترتیب الفبا)

بیان موضوع

ارشاد جاهل یکی از تکالیف عمومی است که بیشتر مربوط به عالمان دین می شود

حکم ارشاد که ما در این پایان نامه از آن بحث می کنیم اعم از تعلیم و اعلام و عدم تسبیب در وقوع حرام و امثال آن است و لذا کلمه رشد در این بحث موضوعیتی ندارد چرا که در متون دینی کمتر آمده است لذا گاهی در کلمات علماء تعلیم جاهل استفاده شده ارشاد، عام تر از تعلیم و اعلام است، اعلام صرف خبر دادن و مربوط به موضوعات می شود و تعلیم مربوط به احکام است.

همچنین کلمه جاهل در موضوع ما اعم از جاهل قاصر یا مقصر است و جاهل جاهل هم اعم از جاهل بسیط و مرکب است.

الف - ضرورت طرح بحث

با توجه به اینکه در کتب فقها بحث ارشاد جاهل فراتر از محدوده احکام بحث نشده و تصور اکثریت اهل علم هم همین است بر خود لازم دیدم محدوده و جوب ارشاد جاهل را به صورت کلی در موضوعات مختلف اعتقادی، اخلاقی و سیاسی اجتماعی مورد بحث قرار دهم تا انشاء الله طرح این بحث، باعث ایجاد انگیزه ای جدید برای محققین و صاحبان فکر در حوزه علمیه باشد.

جدی تر بودن ضرورت طرح این بحث موقعی معلوم می شود که ادله ای را برای اثبات وجوب کفائی ارشاد جاهل علاوه بر مسائل احکام در اعتقادات و اخلاق هم مطرح کنیم تا اهل علم برای مقابله با هجوم زیاد دشمنان اسلام با فرقه های مختلف مثل وهابیت که از راههای مختلف خصوصا از طریق سایت های اینترنتی و شبکه های ماهواره ای و غیره، مشغول شبهه افکنی در بین جوانان هستند (اهتمام بیشتری پیدا کنند).

تصوری که فعلا در مورد ارشاد جاهل وجود دارد، تصویری در حد یک حکم استحبابی موکد در مورد تبلیغ دین است در حالیکه با مراجعه به منابع مختلف ثابت خواهیم

کرد و جوب ارشاد جاهل به عنوان یک واجب کفائی است برای هر کسی که بتواند تبلیغ کند و اگر من به الکفایه در این زمینه کوتاهی کنند عقاب الهی همه را خواهد گرفت .

ب-اهداف :

این پایان نامه دو هدف را دنبال می کند :

هدف اول از طرح این بحث بازنگری دیدگاه عمومی حوزه و روحانیت اعم از مسئولین و طلاب در مسئله تبلیغ است .

قطعا با اصلاح دیدگاه حوزه مسیر تبلیغ روشن تر خواهد شد و ضرورت تبلیغ دین بیشتر خود را نشان خواهد داد .

شهرهای بزرگی که نیاز به روحانی دارد ، مناطق محرومی که نیاز به روحانی دارد ، ادارات و سازمانهای مختلفی که نیاز به روحانی دارند ، همه و همه باید توسط حوزه علمیه تامین شود و این خواسته جز با اصلاح دیدگاه اهل علم در مورد حکم و جوب فقهی کفائی ارشاد جاهل میسور نیست .

هدف دوم این است که با طرح این حکم فقهی ارشاد جاهل ، راه برای مطرح کردن موضوعات مرتبط با این موضوع باز شود و این مسئله در ابعاد مختلف فقهی، فرهنگی، اعتقادی، سیاسی، اخلاقی، مورد بحث علمی قرار گیرد به طور مثال بعضی پایان نامه ها در این زمینه تدوین شود و در معرض عموم قرار گیرد .

به طور مثال این دغدغه در بین مراکز تحقیقاتی علوم حوزوی ایجاد شود که آیا ارشاد به مسائل سیاسی اسلام واجب است ؟ اگر واجب است تا چه حدی است .مسائلی مثل تبلیغ از انقلاب اسلامی و ولایت فقیه که بین عوام مردم مظلوم مانده است جان تازه ای به خود بگیرد خود این موضوع دامنه تحقیقاتی زیادی را به خود اختصاص می دهد و لازمه این تفکر این است که برخی از اهل علم باید در امور سیاسی به طور جد وارد شده انجام وظیفه کنند و .....